

Liantul social

Valentin ARAPU

Doctor în istorie, cercetător științific la Secția „Etnologie românească”, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural, MEC; Cercetător asociat la Centrul de Istorie și Civilizație Europeană în cadrul Filialei din Iași a Academiei Române. Preocupări științifice: Conceptualizarea și valorificarea patrimoniului medical din spațiul românesc prin cercetarea multidimensională a fenomenului Ciumei și al epidemiilor: abordări și interferențe interdisciplinare și pluridisciplinare; Relațiile comerciale dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea; Comunitatea armenilor din spațiul românesc în cadrul raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Polonia (secolele XV–XVIII); Războaiele antiotomane ale albanezilor de sub conducerea lui Skanderbeg; Abordări numismatice în istoria medievală și modernă timpurie a Țării Moldovei; Satul basarabean în primii ani postbelici: memorii și studii de caz; Frontiera de la Prut în perioada postbelică: abordări istorice și etnologice. Editor: *In Memoriam Gheorghe Palade (1950-2016)*. Chișinău: Bons Offices, 2018 (co-editori: Anatol Petrencu, Corneliu Ciucanu). Autor: *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, Colecția: *Românii în istoria universală / The Romanians in world history* (Vol. 442). București: Editura Eikon, 2021.

„ATLANTIDA ROMÂNEASCĂ”: CAZUL SATULUI COSTEȘTI ÎN CONTEXTEL CONSTRUCȚIEI NODULUI HIDROTEHNIC STÂNCA-COSTEȘTI (PRELIMINARII ISTORICE ȘI MEMORIALISTICE)*

„Doi bălbăiți, doi dictatori, Brejnev și
Ceaușescu / dar și câțiva dintre ciracii lor /
au hotărât soarta Șarbacăi, vechei așezări de
oameni gospodari. (...) Au șters satul de pe fața
pământului.”

Dumitru Matcovschi [1, p. 5]

Actualitatea. În ultimul deceniu problema prioritară a Republicii Moldova a devenit criza demografică, amplificată de exodul masiv al populației apte de muncă peste hotare, de îmbătrânirea populației rămase la baștină și de o rată scăzută a natalității. În consecință, are loc un proces de depopulare a satelor și de dispariție totală de pe harta administrativă a zeci și chiar sute de localități [2]. Este un fenomen dramatic, incomparabil, după efectele dezastrului său, chiar cu perioadele mult mai dificile din timpul războaielor și a calamităților naturale. O situație asemănătoare de depopulare și de dispariție a unui număr însemnat de localități rurale este

atestată și în România [3]. Dispariția actuală a satelor este explicată prin raportare la diferiți factori, în special de ordin economic și social. Totodată, în perioada comunistă, pe ambele maluri ale Prutului au dispărut numeroase sate, dar cauzele dispariției lor au fost de altă natură, implicit de ordin politic și ideologic. Regimurile comuniste de la București și Moscova au recurs la măsura de inundare a unui număr însemnat de sate de pe ambele maluri ale Prutului de dragul implementării unui proiect hidroenergetic de amploare fără a consulta părerea celor care erau vizați direct, a sătenilor din vechile vetre, care de secole își duceau traiul în armonie cu tot

cea ce le oferea natura, inclusiv cu inundațiile de primăvară ale Prutului care le aduceau din belșug pește, cantitatea impresionantă a căruia le asigura necesitățile alimentare până la următoarea revărsare a râului.

Mega proiectele din perioada comunismului vizau mai toate domeniile economiei, prioritară fiind industrializarea, domeniu care necesita și o cantitate enormă de energie electrică. De dragul acestui deziderat, nomenclaturiștii de partid erau dispuși să facă orice sacrificiu, inclusiv strămutarea unor orașe și sate din preajma unor artere fluviale, cu scopul construirii unor hidrocentrale de capacitate maximă. În țările lagărului socialist au fost implementate numeroase proiecte hidroenergetice, soldate cu sute de localități înghițite de ape. În România au fost consemnate într-o manieră publicistică și simbolică mai multe „Atlantide” mai mari sau mai mici, printre care: inundarea insulei Ada Kaleh în 1970 de apele lacului de acumulare al hidrocentralei Porțile de Fier I [4, p. 33, 184]; dezafectarea satului Plăiețu din Prahova (1980), pe locul căruia a fost edificat lacul de acumulare și barajul Maneciu, numit și barajul de pe râul Teleajen, din vechea vatră fiind strămuțați circa 500 de locuitori [5, p. 64, 66].

Autoritățile sovietice erau bânuite de tot felul de proiecte de amploare care aveau menirea să „îmblânzească” natura, fiind construite multiple stații hidroelectrice, canale de irigare și alte complexe gigantice care au perturbat modul firesc de trai, tradițional de secole, al locuitorilor din satele de pe malurile marilor fluvii. În urma implementării unor astfel de proiecte în URSS au fost înghițite de ape mii de sate și chiar unele orașe. Printre localitățile înecate de sovietici au fost orașele: Korceva, Vesiegonsk și Kaleazin (inundat în proporție de 2/3), toate fiind din regiunea Tver; orașul Stavropol-pe-Volga din regiunea Samara; orașul Mologa din regiunea Iaroslavl, supranumit și „Atlantida rusă” [6, p. 27-28].

Pe râul Prut, în preajma satelor Costești și Stânca, autoritățile comuniste de la București și cele de la Moscova au convenit în anul 1971 să construiască un nod hidrotehnic [7, p. 6]. Deși

propaganda de epocă elogia această colaborare româno-sovietică, în esența sa erau vizate localitățile istorice românești de pe ambele maluri ale Prutului. Integral sau parțial au fost strămutate 22 de sate, inclusiv Ripiceni Vechi, Bold, Movilă Ruptă, Popoaia, Cinghiniia, Lehnești, Rașca – de pe malul drept al Prutului și Costești, Șerbaca, Dumeni, Proscureni, Corpaci, Cuconeștii Vechi – de pe malul stâng [8, p. 3].

Procesul de strămutare a satelor a fost similar pe ambele maluri ale râului, pricinuind pierderi irecuperabile locuitorilor. De fapt, sătenii au fost lipsiți de tot ceea ce constituia microcosmosul lumii în care trăiau, rămânându-le doar amintirea acelor timpuri când existau casele lor cu fântâni la poartă, grădinile și livezile îmbelșugate, bisericile din vatra satului străbun – un sat care a rezistat de secole în fața intemperiilor și care a fost înghițit de ape în doar câteva zile la ordinul nomenclaturiștilor comuniști de la București și Moscova, aceștia fiind asistați cu obediență de politrucii de la Chișinău. Satele de sub apele Prutului din proximitatea localităților Stânca și Costești, din punct de vedere simbolic și imagologic, reprezintă „Atlantida românească” – o lume dispărută în mod dramatic, chiar tragic, dar relevantă prin mesajul profund, transmis de băștinașii din vechile vetre generațiilor care s-au născut deja în noile așezăminte.

Repere istoriografice. În perioada sovietică interesul față de Nodul hidrotehnic de la Stânca-Costești se rezuma, ca regulă, la parametrii tehnici ai debitului de apă care trebuiau corelați cu anumiți factori sezonieri [9, p. 18, 157, 188]. Indicatorii tehnici de exploatare în comun cu partea română a barajului Stânca-Costești sunt invocați de către Orest Melniciuk și Anna Kișciuk [10, p. 164-167].

Un alt aspect cercetat în acea perioadă era valorificarea resurselor naturale din preajma nodului hidrologic. I.A. Krupenikov argumenta că barajul de la Stânca-Costești a fost construit pentru a preîntâmpina inundațiile devastatoare (ultimele fiind cele din anii 1955 și 1970) și pentru a contracara blocajele de gheață primăvara în cursul inferior al Prutului. Apa din lacul de acumulare ar permite irigarea a 70 de mii de

hectare de pământ pe ambele maluri ale Prutului. Apa din Prut este potabilă, iar conform percepțiilor populare are și calități curative. Mihail Sadoveanu glumea că apa din Prut este mai folositoare ca vinul, dar moldovenii o preferă pe cea de-a doua. În anii 1964-1965 a fost organizată o expediție comună româno-sovietică pe Valea Prutului, astfel, în urma multiplelor analize biologice și chimice, membrii acestei expediții au constatat că Prutul este cel mai curat râu din Europa meridională [11, p. 74].

După darea în exploatare a barajului Stânca-Costești autoritățile sovietice efectuau controale riguroase a stării funcționale a întregului complex. O.N. Cernâh își amintește că în anii '80 ai secolului trecut a venit în RSSM împreună cu profesorul N.P. Rozanov, inginer-hidrotehnic, doctor în științe tehnice, în componența unei comisii formate de „Gosstroj” și „Gosplan” pentru a expertiza siguranța barajului de la graniță – Stânca-Costești, în eventualitatea unor situații de avarii. O.N. Cernâh remarcă unele detalii subtile ale activității acestei comisii: unii experți și-au permis să îmbine munca cu odihna, desfășurându-și „activitatea” mai mult prin cabane vânătorești și în unele localuri de agrement din Chișinău. Pe când O.N. Cernâh l-a asistat în activitățile de expertiză pe N.P. Rozanov, munca durând, după mărturiile ei, până la orele dimineții [12, p. 132].

Proiectarea și construcția. Proiectul de construcție a Nodului hidrotehnic Stânca-Costești a fost elaborat de către biroul specializat SPKTB „Zaporostali” [13], organizația fiind fondată în 1944 cu scopul reconstruirii centralei hidroelectrice de pe Nipru. În perioada anilor 1975-1984 această organizație a proiectat baraje, noduri hidrotehnice, centrale hidroelectrice în Ucraina, Bielorusia, Rusia, Kârgâzstan, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Azerbaidjan, Georgia, Armenia, Tadjikistan, Siria, Somalia, Tunisia, Afganistan și Irak. În RSSM biroul specializat SPKTB „Zaporostali” a elaborat documentația de proiectare pentru sistemul de irigare a terenurilor cu apa din lacul Ialpuș și crearea lacului de acumulare în Taraclia [14, p. 3, 12, 17].

Lucrările de construcție ale nodului hidrotehnic au fost efectuate de întreprinderea „Ghidromontaj”, specializată în proiectarea complexelor industriale, montarea și deservirea construcțiilor hidrotehnice. Relevant este faptul că până astăzi construcția Nodului hidroenergetic Stânca-Costești reprezintă un prilej de mândrie și de trecere în revistă a celor mai reușite proiecte, transpuse în viață de compania „Ghidromontaj” și de succesoarea acesteia AO „Trest Ghidromontaj”. Directorul companiei Serghei Ianson a enumerat în acest sens Nodul hidrotehnic Stânca-Costești de pe Prut, stația hidroelectrică Porțile de Fier (*Берданска клисура*) de pe Dunăre, barajul Assuan din Egipt, canalele de navigație Nipru-Donbas și Irtâș-Karaganda [15, p. 2-3].

Actualmente, Nodul hidrotehnic Stânca-Costești constituie un complex de instalații inginerești din care fac parte următoarele componente: barajul principal, barajul deversor, barajul de închidere, consolidare mal drept, barajul din carieră, priza de apă, centralele hidroelectrice, lacul de compensare, stăvilarul lacului de compensare, drumuri de acces [16, p. 8-9]. Lacul antropic Stânca-Costești este cel mai mare lac de acumulare din Republica Moldova, având un volum total de 735,0 mil. m³, suprafața oglinzii apei reprezentând 59,0 km² cu o adâncime medie de 12,5 m și cea maximă de 34,0 m [17, p. 44].

Propaganda moscovită. Construcția și darea în exploatare a Nodului hidrotehnic Stânca-Costești a fost reflectată destul de modest în presa unională de la Moscova. În ziarul „Pravda” [18] corespondenții speciali F. Angheli și B. Evladov, în articolul cu titlul „Prin eforturi comune”, au accentuat că darea în exploatare a complexului energetic Costești-Stânca a fost prilejuită celei de-a 61-a aniversări a Revoluției din Octombrie. Locul ales pentru construcția nodului hidrotehnic include proximitatea satelor Costeștii Vechi și Stânca, iar barajul are menirea de a stăpâni „râul capricios”. Autorii acestui material accentuează că la această construcție au participat atât veteranii unor astfel de proiecte implementate în URSS și RSR, cât și mulți tineri, inclusiv din mediul rural. De asemenea, la construcția nodului

hidrotehnic au fost chemați specialiști și muncitori din republicile frățești din cadrul URSS. Este elogiat și rolul conducătorilor de partid din județul Botoșani și din RSSM în gestionarea problemelor șantierului, relevant în acest sens fiind exemplul primului secretar al comitetului raional de partid Râșcani – I.C. Urzica. Iar, șeful șantierului, responsabil de segmentul românesc al nodului hidrotehnic, M. Rusu a declarat următoarele: „Colectivul nostru se mândrește [cu faptul], că împreună cu muncitorii și inginerii sovietici, le-a fost încredințată construcția nodului hidrotehnic «Costești-Stânca», fiind o mărturie relevantă a prieteniei frățești dintre popoarele RSR și a URSS”. Prietenia dintre părți era însoțită și de o competiție de producție, astfel una dintre turbinele complexului a fost fabricată înainte de termen la o uzină specializată din Harkov, iar turbina a doua a fost fabricată de către colegii români la uzina din Reșița. Pe final, jurnaliștii nu aștează faptul că pe data de 5 noiembrie a avut loc mitingul de inaugurare a Nodului hidroenergetic Costești-Stânca la care I.I. Bodiul ia felicitat pe constructori, transmițându-le salutul de felicitare din partea Secretarului general al PCUS – L.I. Brejnev. La festivitate a participat Ion Iliescu, candidat la funcția de membru al executivului politic al CC al PCR [19, p. 2].

Correspondentul ziarului „Trud” [20], P. Rașkov a trecut în revistă câteva cauze ale necesității de a construi barajul cu o lungime de 2 km, subliniind în mod special impactul devastator al inundațiilor Prutului. După care, autorul a accentuat rolul noii construcții pentru economia RSS Moldovenești și cea a României, fapt care „constituie un exemplu relevant de integrare socialistă”. Ziaristul încearcă să fie și vizionar, afirmând că noua realizare hidrotehnică va contribui pe viitor la dezvoltarea navigației și a producției piscicole [21, p. 1]. Realmente, autorul a trecut cu vederea faptul existenței unui regim foarte rigid de frontieră cu România pe segmentul graniței de pe Prut, situația respectivă nepermițând dezvoltarea navigației și a pisciculturii la scară industrială.

Ziaristul moscovit elogiaza construcția în termen de 5 ani a orașelului Costești care cu-

prindea blocuri locative, școli, grădinițe, cinematografe, un centru comercial și o Casă de Deservire Socială. De asemenea, sunt înalt apreciate realizările muncitorilor și inginerilor antrenați în construcția nodului hidrotehnic, fiind scoși în evidență frunțașii întrecerii socialiste: Mihail Straciuk – sudor electric; Anatolii Zubeț – montor electric; Lucia Țurcan – operator la uzina de beton; Alexandr Garbuz – tâmplar; Nina Gheorghişteanu – betonistă [21, p. 1].

Pe paginile ziarului „Izvestia” [22], în articolul intitulat „Apele dătătoare de viață ale Prutului”, sunt enumerate realizările tehnice ale nodului hidrotehnic care este amplasat pe un dig cu lungimea de 3 km. Urmează o trecere în revistă a avantajelor economice ale noii instalații: producerea anuală a circa 130 mil kWh; irigarea a câte 70 mii ha de terenuri agricole de pe ambele maluri ale Prutului; îmbunătățirea navigației pe Prut și asigurarea cu apă potabilă a localităților din apropierea lacului de acumulare. În continuare este descris succint mitingul de inaugurare a nodului hidrotehnic cu invocarea numelor înalților demnitari de stat din ambele state: I.I. Bodiul și Ion Iliescu. Întreaga construcție este încununată cu ideea de frăție dintre oamenii muncii din cele două țări, expusă la miting de către același prim-secretar de partid al raionului Râșcani – I. Urzica [23].

Propaganda din RSSM. Presa din Chișinău, în comparație cu cea din Moscova, a reflectat cu mult mai amplu evenimentul, fiind invocate informații suplimentare de ordin tehnic, energetic, economic, social și ecologic. În ziarul „Sovetskaia Moldavia” [24] a fost publicat un material amplu dedicat inaugurării Nodului hidrotehnic Costești-Stânca. Editorialul a apărut în ziua de marți, 7 noiembrie, ziarul fiind dedicat totalmente aniversării Revoluției din Octombrie. Autorii, corespondenții speciali A. Dubovik și V. Uleatovski, au formulat următorul titlu – „Victoria rațiunii, muncii și prieteniei: Mitingul festiv dedicat inaugurării Nodului hidrotehnic „Costești-Stânca” [25, p. 2]. Important este faptul că acest material, preponderent propagandistic, a fost republicat *mot à mot* și în alte ziare ale timpului, inclusiv în

„Moldova Socialistă”, „Literatura și arta”, „Viața satului” [26, p. 3], „Tinerimea Moldovei” [27, p. 3-4] și „Molodioji Moldavii” [28, p. 3].

În majoritatea ziarelor republicane a fost publicat integral discursul lui I.I. Bodiul, care s-a adresat participanților cu următoarea formulă de salut: „Stimați prieteni români! Dragi tovarăși! Astăzi la granița celor două state socialiste frățești e o mare sărbătoare”. După care, demnitarul de partid a menționat „râul îndărătnic” care „s-a supus voinței omului” și formarea unei mări artificiale. I.I. Bodiul i-a felicitat pe toți acei care au participat la marea realizare, contribuind astfel la „întărirea unității internaționaliste a popoarelor Uniunii Sovietice și a Republicii Socialiste România”. A urmat o incursivă în istorie în care a fost invocat rolul multimilenar al Prutului în apele căruia este oglindită „viața triburilor și popoarelor ale căror destine s-au împlinit pe malurile lui”. Vorbitorul a legat Prutul de începuturile eliberării „popoarelor din Balcani”, de „actul de răzbunare asupra fascismului în operația Iași-Chișinău”, „iar acum” Prutul „a devenit o graniță a prieteniei, încrederei reciproce și colaborării rodnice”. Multiple laude au fost aduse constructorilor din ambele state, care, înfruntând multiple impedimente, „au devenit mai curajoși, li s-a călit voința, li s-a întărit încrederea în forțele titanice ale prieteniei și frăției dintre cele două țări”. Lacul de acumulare format urma să contribuie la irigarea a circa 140 mii ha de terenuri agricole, la dezvoltarea industriei, a orașelor și satelor, la „organizarea odihnei oamenilor muncii și a turismului”. Oratorul a accentuat „însemnătatea social-politică a acestui șantier” prin contribuția adusă la „integrarea economică socialistă” a „țărilor noastre”. Punctul culminant al elogiului său I.I. Bodiul l-a atins prin afirmația că Nodul hidrotehnic Costești-Stânca a fost edificat „la granița prieteniei și frăției celor două țări”, fiind și „un simbol viu al forței de nezdruncinat a comunității socialiste”, subliniind necesitatea coordonării „planurilor economiilor naționale ale țărilor membre ale CAER”. Ajustarea dării în exploatare a nodului hidrotehnic la data de sărbătorire a aniversării a 61-a a Revoluției din Octombrie a fost motivată

prin „avantajele societății socialiste asupra celei capitaliste”, inclusiv prin „fapta sa de eroism în lupta împotriva fascismului” [29, p. 2].

Pe paginile ziarului „Literatura și arta” jurnaliștii A. Dubovik și V. Uleatovski și-au intitulat materialul „Rod al rațiunii, muncii și prieteniei. Inaugurarea Nodului hidrotehnic Costești-Stânca”. În prolog sunt invocate „apele îndărătnicite ale acestui râu” care în fiecare primăvară și vară „au pricinuit multe daune locuitorilor din regiune”, fiind inundate „zeci de mii de hectare de pământ”. Din această cauză „s-a hotărât ca râul să fie *înfrânat*, să fie pus mai bine în slujba oamenilor”. Autorii accentuează că a fost ales cel mai prielnic loc pentru un astfel de baraj, fiind descris relieful local, iar proiectul a fost elaborat de specialiștii de la Moscova (Institutul „Ghiprovodhoz”) și București (Institutul de Cercetări Ameliorative). Urmează o prezentare cronologică a etapelor „șantierului republican comsomolist de șoc” numit și „șantier al prieteniei sovieto-române”, fiind invocați fruntașii muncii socialiste: escavatoristul G. Palamarciuk, șoferul A. Poliakov, „lăcătușii montori din brigada condusă de comunistul V.G. Simonenko”, „mecanicul de escavator G.A. Gațapuk, membru al PCUS” [30, p. 7].

Nodul hidrotehnic este prezentat ca cel mai „bun dar în cinstea aniversării Marelui Octombrie”, iar performanțele sale sunt exprimate în: „investiții capitale în sumă de 36 milioane de ruble”; „200 mii metri cubi de beton monolit” turnat în baraj; „opt mii tone de beton armat prefabricat”; „zece mii tone de armătură pentru construcții” montate; „peste două mii tone de construcții metalice”. Într-un final „râul a fost stăvilit” de barajul care avea „înălțimea unei case cu 14 etaje” [30, p. 7].

Autorii relevă la superlativ despre strămutarea satelor înghițite de apele Prutului, accentuând că locuitorii „s-au mutat din zona inundațiilor în sate noi și bine amenajate”, cel mai relevant fiind exemplul localității de tip urban Costești, construită „într-un termen-record” [30, p. 7].

Pentru ziaristii A. Dubovik și V. Uleatovski, apogeul acestei pledoarii propagandistice o constituie „ziua solemnă de dare în exploatare

a Nodului hidrotehnic Costești-Stânca care s-a desfășurat pe fundalul „culorilor aurii ale toamnei, care s-a lăsat pe malurile Prutului cărunt” [30, p. 7].

Solemnitatea s-a desfășurat sub drapelul oficial ale URSS, RSSM și RSR. Cronicarii ziarului republican remarcă că la „marele miting” s-au adunat numeroși muncitori, colhoznicii și „reprezentanții obștinii din orașele și satele RSS Moldovenești și României”, fiind întâmpinați cu lozinci propagandistice: „Trăiască prietenia sovieto-română!”, „Slavă lui Octombrie!”, „Mulțămim PCUS și Guvernului Sovietic pentru grija față de propășirea poporului moldovenesc!”, „Vă felicităm cu prilejul victoriei, constructorii ai nodului hidrotehnic!”. La tribuna oficială au fost prezenți înalți demnitari de partid și de stat, implicit: I.I. Bodiul (prim-secretar al CC al PCM), P.S. Neporojni (ministrul energiei și al electrificării al URSS), V.I. Drozdenko (ambasador extraordinar și plenipotențiar al URSS în România), P.A. Polad-Zade (prim-locuitor al ministrului ameliorărilor și gospodăriei apelor al URSS), V.N. Oleksici (ministru al ameliorărilor și gospodăriei apelor al RSSM, președinte al părții sovietice a comisiei mixte sovieto-române pentru Nodul hidrotehnic „Costești-Stânca”), I.C. Urzica (prim-secretar al comitetului raional de partid Râșcani), A.T. Bondari (prim-secretar al comitetului raional de partid Edineț), I. Iliescu (conducătorul delegației române, candidat în membrii Comitetului politic executiv al CC al PCR, prim-secretar al comitetului județean Iași al PCR), T. Cocârlă (membru al CC al PCR, ministru al industriei electroenergetice al RSR), G. Badrus (membru al CC al PCR, ambasador extraordinar și plenipotențiar al RSR în URSS), F. Iorgulescu (președinte al consiliului național pentru gospodăria apelor a RSR), H. Alexa (prim-secretar al comitetului județean Botoșani al PCR), G. Micu (consilier la ambasada RSR în URSS), A. Ungur (consul general al RSR la Kiev), I. Teodorescu (șeful inspecției apelor al consiliului național pentru gospodăria apelor a RSR, președinte al „părții române a comisiei mixte sovieto-române pentru nodul hidrotehnic”) [30, p. 7].

Scenariul după care s-a desfășurat solemnitatea a demarat cu intonarea imnurilor RSR, a URSS și a RSSM după care „pionierii sovietici și români au oferit membrilor delegațiilor și oaspeților buchete de garoafe roșii...”. În cuvântarea sa I.I. Bodiul a subliniat că „nodul hidrotehnic de pe Prut este creație a frăției, un simbol viu al forței de nezdruncinat a comunității socialiste, un strălucit exemplu al intensificării integrării socialiste”. Din partea delegației RSR a ținut un discurs T. Cocârlă. În spiritul epocii de atunci cuvântările au fost însoțite „în repetate rânduri cu aplauze și cu aclamații în cinstea PCUS, a Guvernului Sovietic, a prieteniei popoarelor, a colaborării sovieto-române” [30, p. 7].

Materialele propagandistice scrise sunt fortificate cu mai multe fotografii (realizate de Ion Chibzii) care oglindesc componentele tehnice ale complexului energetic, edificiile comunitare ale orașelului Costești și secvențe de muncă „la tabloul de comandă” ale „inginerului de serviciu sovietic Nicolae Chiper” și a „inginerului român Ion Bârsan”. Cireașa de pe tortul propagandistic o reprezintă fotografia colectivă în ziua „nunții tinerilor însurăței Galina și Mihail Ciurac, muncitori la direcția de construcții a nodului hidrotehnic”, solemnitatea respectivă „a coincis cu darea în exploatare a barajului” [30, p. 7].

În ziarul „Scânteia” – „organul comitetului raional Râșcani al PC al Moldovei și al Sovietului raional de deputați ai norodului” – a fost publicat un succint material cu genericul „Șantierul prieteniei de pe Prut”. Formulele de exprimare, în mare parte, au fost preluate din presa de la Chișinău, persistând astfel repere despre „cursul îndărătnic al acestui râu” care „a fost pentru prima dată reglat de un baraj”. Colaborarea „rodnică” dintre URSS și RSR permite soluționarea a multiple probleme energetice și economice (irigarea terenurilor, alimentarea cu apă, dezvoltarea pisciculturii și navigației). De asemenea, de inundații vor fi salvate anual „circa 40 de mii de hectare pe teritoriul RSS Moldovenești și peste 60 de mii de hectare în România”. Apa din lacul de acumulare va permite irigarea suplimentară a câte „70 mii hectare de

imașuri pe ambele maluri ale râului”. O altă realizare a complexului energetic este că centrala hidroelectrică „va asigura în întregime cu energie electrică raioanele și județele riverane din RSS Moldovenească și România” [31, p. 1].

Implicarea arheologilor. În timpul strămutării locuitorilor satului Costești, în preajma localității erau efectuate săpături arheologice de către câteva expediții din RSSM, Moscova și Leningrad. Printre membrii acestor expediții se afla Serghei Agulnikov, pe atunci student la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova. Cu trecerea anilor, deja arheologul S. Agulnikov mărturisește următoarele: „Tempoul construcțiilor determina și viteza lucrărilor de salvagardare. Se săpa mult, repede și pe diferite sectoare. Fiecare zi era marcată de descoperirea a noi vestigii interesante, erau scoase la iveală culturi arheologice noi, necunoscute până atunci. Autoritățile erau preocupate de strămutarea oamenilor din zonele care urmau a fi inundate, dar, pe neașteptate, a apărut o problemă și anume cum urmează de procedat cu morții? În conformitate cu planul [nodului hidrotehnic] cimitirul urma să fie acoperit de ape. A fost luată decizia de reînhumare [a răposaților], sovietul sătesc oferind câte 45 de ruble pentru transferarea fiecărui mormânt, de altfel o sumă decentă pentru acele timpuri.

Inițial lucrurile au mers destul de bine, autoritățile angajau muncitori sezonieri [32] care s-au pornit cu mare râvnă să sape pentru a dezgropa sicriile care s-au păstrat destul de bine în solul argilos și nisipos. Dar, săparea gropilor la o adâncime de doi metri (în nordul Moldovei sicriile sunt îngropate adânc) s-a dovedit a fi dificilă, pe lângă toate și sovietele sătești au stopat plățile banilor «de sicriu». Dificultăți suplimentare apăreau și în legătură cu faptul că pe locul nou [de înmormântare] urmau a fi săpate morminte de aceeași adâncime. Astfel, în scurt timp, muncitorii sezonieri au dispărut [din localitate], dar apa se apropia din ce în ce mai mult de cimitir... Sătenii au decis să se adreseze nouă [arheologilor]. Într-o seară de toamnă, în școala în care era cazată expediția noastră, s-a prezentat un grup de oameni în etate. Au adus

cu ei [câteva] bute cu vin și rachiu („samogon”) după care au înșirat pe masă produse simple țărănești: brânză, mămăligă, roșii, ceapă.

«– Ajutați-ne, este un lucru sfânt, noi nici nu avem pe cine ruga», s-a adresat unul dintre bătrâni. «– Voi doar sunteți deprinși de a avea afacere cu morții. Nu vă e teamă de ei, pe când noi nu prea... În scurt timp mormintele vor fi inundate de ape, iar muncitorii sezonieri au dispărut. Vă rugăm, vă oferim și banii proprii». Bătrânul a povestit că împreună cu consătenii a urmărit cum curățam cu lopețile, cuțitele și pensulele scheletele din vechile înmormântări din tumuli și cavouri: «Ne-am convins de atitudinea voastră personală în raport cu «lumea cealaltă»».

Șefii [expediției noastre] i-au refuzat pe bătrâni, motivând că conducerea de la academie nu va agreea o astfel de implicare. Dar, [șefii] totuși au băut câteva pahare [de alcool], au mâncat și au mers la culcare. Am rămas noi tinerii – laboranți, studenți de alde mine, pictorii moscoviți de la școala Stroganov, Jora – șoferul și Pașa – buldozeristul de la asociația raională «Selhoztehnica» din Lipcani. Și-au jucat rolul băutura, banii și voluntariatul îmbinat cu grija față de sătenii aflați în etate. Inițial am refuzat să luam bani, fiind de acord să lucrăm pentru «mohorici» [33]. Totuși, cu timpul, am fost nevoiți să acceptăm și bani deoarece conform obiceiurilor locale groparii trebuie plătiți, respectiv este un mare păcat să refuzi astfel de plăți.” [34]

Grupul de arheologi care au acceptat să ajute sătenilor la reînhumarea defuncțiilor din cimitir, acționa, ca regulă, după desfășurarea săpăturilor planificate. După orele prânzului șefii expediției plecau la odihnă, iar studenții mergeau la cimitir să ajute localnicii. S. Agulnikov relevă că „se lucra după metoda săpăturilor arheologice. Mai întâi oamenii din partea locului scoteau de pe movilițe crucile de lemn înnegrite și *piramidele* modeste. Apoi marcau cu țaruși *traseul* pentru pătrunderea buldozerului. Ținând cont de faptul că în cimitirele contemporane mormintele sunt amplasate în rânduri drepte, fiind orientate liniar pe direcția est-vest, buldozerul surpa straturi egale ca lungime și

lățime, adâncindu-se treptat într-o groapă de fundație. La adâncimea de aproximativ 2 m în stratul de lut și nisip ieșeau la vedere capacele sicriilor. Apoi, sub monitorizarea localnicilor, își începeau activitatea săpătorii profesioniști. Fiecare sicriu era curățat cu acuratețe și ridicat în sus cu mare grijă. Sicriile erau așezate în rânduri ordonate în camionul din dotarea expediției. Pentru a evita confuzii cu răposatii, rudele marcau cu semne [sicriile]. Din cauza încordării psihologice, periodic lucrările erau întrerupte, situația fiind degajată prin consumul moderat de alcool. Urmează de accentuat că sicriile s-au păstrat destul de bine în solul nisipos. În imediata apropiere se afla un preot care citea rugăciuni asupra fiecărui răposat, deranjat de «marele șantier». Prezența preotului era acceptată chiar și de organizatorul pe linie de partid. Osemintele erau transportate la locul nou unde după o scurtă panahidă erau înhumate (...). Nu toți «locuitorii» cimitirului s-au bucurat de acest tratament. Multe dintre rude au refuzat să transfere defuncții la locul nou, iar alții [dintre cei morți] din cauza vechimii anilor nu mai aveau rude [în viață]. În scurt timp mormintele părăsite au dispărut sub ape.» [35]

Concluzii. În cadrul țărilor lagărului socialist au fost implementate un șir de proiecte hidrotehnice care, pe lângă componentele lor energetice, au avut un impact major asupra populației din localitățile amplasate de secole, iar unele chiar de milenii, în imediata apropiere de arterele fluviale vizate în proiecte. Majoritatea populației a fost strămutată din vechile vetre, iar tragedia acestor localnici a fost reflectată în mod distorsionat în presa comunistă propagandistică a timpului. În cazul Nodului hidrotehnic Stânca-Costești editorialele propagandistice de la Chișinău și Moscova au elogiât la cote maxime rolul partidelor comuniste sovietic și român, prietenia între cele două popoare și contribuția muncitorilor care au participat la marele șantier. Abia după căderea comunismului au fost elucidate problemele majore cu care s-au confruntat sătenii din localitățile înghițite de apele Prutului, astfel, în multiple publicații, în special publicistice, fiind vehiculată sintagma „Atlantida românească” ca reper simbolic și imago-

logic față de zecile de localități rămase sub ape pe ambele maluri ale Prutului, în proximitatea Nodului hidrotehnic Stânca-Costești. De altfel, în întregul spațiu românesc sunt consemnate mai multe „Atlantide”, mai mari sau mai mici, dispariția cărora continuă să alimenteze în continuare nu doar imaginația publicului larg, dar și interesul științific al specialiștilor din variate domenii conexe istoriei.

Note și referințe bibliografice:

1. Stici, Ion. *Șarbaca – satul de sub apă*. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 1999.
2. *Între două recensăminte au dispărut 150 de sate*, 31 decembrie, 2019 [online]. [Accesat: 16.07.2021]. https://www.ipn.md/ro/intre-doua-recensaminte-au-disparut-150-de-sate-7978_1070592.html
3. *Satele dispărute ale României*, 17 ianuarie 2018 [online]. [Accesat: 16.07.2021]. <https://www.lumeasatului.ro/articole-revista/4389-satele-disparute-ale-romaniei.html>
4. Popescu, Eugen Costel. *De la Atlantida la calendarul Geto-Dacic*. Ediția revizuită și adăugită. Craiova: Editura MJM, 2010.
5. Ivanov, Elena-Alexandra. *Relația dintre geomorfologie și planificarea teritoriului în comuna Măneciu, județul Prahova*. În: „Analele Asociației Profesionale a Geografilor din România”. Vol. X, nr. 10, 2019.
6. *Молога. // «Русская Атлантида. Путеводитель по затопленным городам Верхней Волги»*. Рыбинск: Формат-принт, 2005.
7. *Acordul între guvernul Republicii Socialiste Româna și guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste privind construirea în comun a Nodului hidrotehnic Costești-Stânca de pe râul Prut, precum și stabilirea condițiilor de exploatare a acestuia*. Publicat în *Buletinul Oficial nr. 124 din 19.11.1972*. În: „Costești pe Prut”. Buletinul nr. 19, Asociația Costiceniilor de pe Prut, ianuarie 2018.
8. *Barajul de la Costești. 35 de ani de la inaugurarea oficială*. În: „Costești pe Prut”. Buletinul nr. 9, Asociația Costiceniilor de pe Prut, septembrie 2013.
9. Вуглинский, В.С. *Водные ресурсы и водный баланс крупных водохранилищ СССР*. Ленинград: Гидрометеиздат, 1991.
10. Мельничук, Орест; Кишук, Анна. *Анализ катастрофического наводнения на реке Прут летом 2010 года. // «Академику Л.С. Бергу – 135 лет: Сборник научных статей = Academician Leo Berg – 135: Collection of Scientific Articles»*. Bendery: Eco-TIRAS, 2011.

11. Крупеников, И.А. *Дорогая природа Молдавии*. Кишинев: «Карта Молдовеняскэ», 1982.
12. Черных, О.Н. *Памяти Николая Павловича Розанова*. // «Николай Павлович Розанов 1912-1994. В Воспоминаниях современников». Второе дополненное издание. Москва: МГУП, 2012.
13. СПКТБ «Запорожгидросталь» – Biroul specializat de proiectare și construcții tehnologice.
14. *Специальное проектное и конструкторско-технологическое бюро СПКТБ Запорожгидросталь, основано в 1944*. Запорожье: S. n. [online]. [Accesat: 07.07.2021]. <http://hydrosteelproject.com/files/prospect-ru.pdf>
15. «Гидромонтаж» a fost fondată în anul 1935, asigurând construcția tuturor centralelor hidroelectrice din URSS și a instalațiilor energetice în circa 52 de țări peste hotare (*Открытое Акционерное Общество «Трест ГИДРОМОНТАЖ», инжиниринг, проектирование, производство, монтаж, сервисное обслуживание*). Москва: S. n. [online]. [Accesat: 08.07.2021]. <https://docplayer.ru/42047853-Otkrytoe-akcionernoe-obshchestvo-trest-gidromontazh-inzhiniring-proektirovanie-proizvodstvo-montazh-servisnoe-obsluzhivanie.html>
16. Schipor, Petru. *Conceptul de amenajare a râului Prut*. Prut Ekkou, 2015.
17. *Republica Moldova*. Chișinău: Ediția Enciclopedică, 2012.
18. *Правда* („Pravda”) în traducere „Adevărul”.
19. Ангели, Ф.; Евладов, Б. *Совместными усилиями*. // «Правда», nr. 310 (22010), 6 noiembrie, 1978.
20. *Труд* („Trud”) în traducere „Muncă”.
21. Рашков, П. *Гидроузел на реке Прут*. // «Труд», nr. 259 (17607), 10 noiembrie, 1978.
22. «Известия» („Izvestia”) în traducere „Știri”.
23. «Известия», nr. 262 (19022), miercuri, 8 noiembrie, 1978.
24. «Советская Молдавия» („Sovetskaia Moldavia”) – „Moldova sovietică”.
25. Дубовик, А.; Улитовский, В. *Победа разума, труда и дружбы. Торжественный митинг, посвященный открытию гидроузла «Костешти-Стынка»*. // «Советская Молдавия», nr. 256 (13615), вторник, 7 noiembrie, 1978.
26. Dubovik, A.; Uleatovskii, V. *Rod al rațiunii, muncii și prieteniei. Mitingul solemn consacrat inaugurării nodului hidrotehnic „Costești-Stânca”*. În: „Viața satului”, nr. 133 (3960), marți, 7 noiembrie, 1978.
27. Dubovik, A.; Uleatovskii, V. *Rod al rațiunii, muncii și prieteniei. Mitingul solemn consacrat inaugurării nodului hidrotehnic „Costești-Stânca”*. În: „Tine-
- rimea Moldovei”, nr. 133 (6226), marți, 7 noiembrie, 1978.
28. Дубовик, А.; Улитовский, В. *Победа разума, труда и дружбы. Торжественный митинг, посвященный открытию гидроузла «Костешти-Стынка»*. // «Молодёжь Молдавии», № 133 (4101), вторник, 7 ноября, 1978.
29. Dubovik, A.; Uleatovskii, V. *Rod al rațiunii, muncii și prieteniei. Mitingul solemn consacrat inaugurării nodului hidrotehnic „Costești-Stânca”*. În: „Moldova Socialistă”, nr. 256 (13964), marți, 7 noiembrie, 1978.
30. Dubovik, A.; Uleatovskii, V. *Rod al rațiunii, muncii și prieteniei. Inaugurarea nodului hidrotehnic „Costești-Stânca”*. În: „Literatura și arta”, nr. 46 (1788), 16 noiembrie, 1978.
31. *Șantierul prieteniei de pe Prut*. În: „Scânteia”. Anul XVII, nr. 134 (2572), marți, 7 noiembrie, 1978.
32. «Шабашники» („șabașniki”) – termenul desemna grupuri de muncitori care se angajau pentru o anumită perioadă să efectueze anumite lucrări de construcție, reparație sau alte munci, achitate de autoritățile locale, întreprinderi industriale sau cooperative agricole. Ca regulă, acești muncitori, în căutarea unor oferte mai avantajoase de muncă, traversau în lung și în lat teritoriul fostei URSS.
33. „Mohorici” („mogorici”) – aldămaș, adică bătută și mâncare oferite după încheierea unei tranzacții sau a unor servicii drept cinste.
34. Менюк, Николай. *Кладбище под водой*, 15.05.2013. // «Молдавские ведомости», № 45(2245) [online]. [Accesat: 09.07.2021]. http://www.vedomosti.md/news/Kladbishche_Pod_Vodoi
35. Strămutarea și reînhumarea osemintelor defuncțiilor din cimitirul satului la locul nou s-a lăsat cu repercusiuni profunde în timp, atât pentru localnici, cât și pentru arheologii care au participat la această procesiune funerară impusă de politrucii de pe ambele maluri ale Prutului. Cu trecerea anilor Serghei Agulnikov se confesează că acele evenimente l-au marcat profund, respectiv, când a fost invitat într-un weekend să pescuiască pe malul lacului de acumulare de la Costești a refuzat categoric deoarece „nu-i dispar din memorie amintirile despre cimitirul scufundat” sub ape [34].

Notă: Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului științific 20.80009.1606.02 *Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale*.

**„Atlantida românească”: cazul satului Costești în contextul construcției
Nodului Hidrotehnic Stânca-Costești (preliminarii istorice și memorialistice)**

Rezumat. Proiectele hidrotehnice din epoca comunistă au fost însoțite de strămutarea și inundarea a sute de localități. În urma construcției Nodului hidrotehnic Stânca-Costești au fost înghițite de ape mai multe localități de pe ambele maluri ale Prutului, fiind ștearsă de pe hartă o comunitate de sate numită simbolic „Atlantida românească”. Drama locuitorilor strămutați din vechile vetre nu a fost reflectată deloc în ziarele propagandistice ale timpului care au preferat să elogieze avantajele economice și energetice ale șantierului socialist. După căderea comunismului în sursele memorialistice ale arheologilor, care au efectuat săpături pe moșiile satelor ce au fost ulterior inundate, sunt relevate aspecte tragice ale acestui eveniment din trecut.

Cuvinte-cheie: „Atlantida românească”, Costești, Stânca, nod hidrotehnic, propagandă, memorialistică.

**“Romanian Atlantis”: the Case of Costești Village in the Context of the Construction
of the Stânca-Costești Hydrotechnical Node (Historical and Memorialistic Preliminaries)**

Abstract. The hydrotechnical projects from the communist era were accompanied by the displacement and flooding of hundreds of localities. Following the construction of the Stânca-Costești Hydrotechnical Node, several localities on both sides of the Prut were swallowed by water, and a community of villages symbolically called “Romanian Atlantis” was erased from the map. The drama of the displaced inhabitants of the old hearths was not reflected at all in the propaganda newspapers of the time who preferred to praise the economic and energy advantages of the socialist construction site. After the fall of communism in the memorial sources of the archaeologists, who carried out excavations on the estates of the villages that were later flooded, tragic aspects of this past event are revealed.

Keywords: “Romanian Atlantis”, Costești, Stânca, hydrotechnical node, propaganda, memorialistic.